

1.02 Pregledni znanstveni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK
FROM ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS

UDK 316.658.4:329.18(430)"1918/1944"

Prejeto: 26. 5. 2023

Mit o letu 1918 kot eden izmed temeljev nacistične propagande

LUKA CERAR

mag. zgodovine, arhivist

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj,

Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

e-pošta: luka.cerar@zal-lj.si

Izvleček

Članek analizira delovanje nacistične propagande pri Hitlerjevem vzponu na oblast. Poglobljeno so predstavljene razmere v Nemčiji po prvi svetovni vojni, ko so nacisti ugotovili, da lahko ustvarijo mit o nemškem porazu v vojni, za katerega naj bi bili krivi predvsem Judje in socialisti. Ta mit je postal eden izmed temeljev nacističnega gibanja. S pogostim ponavljanjem enih in istih legend je želelo nacistično vodstvo med prebivalstvom vzbuditi sovraštvo do Judov in starih političnih elit, a obenem sebe prikazati kot nasprotje tega. Mit je ponovno oživel ob koncu druge svetovne vojne, ko so nacisti vztrajno ponavljali, da se kapitulacija iz leta 1918 ne bo ponovila.

Ključne besede:

nacizem, leto
1918, druga
svetovna vojna,
propaganda

Abstract

THE MYTH OF THE YEAR 1918 AS ONE OF THE FOUNDATIONS
OF NAZI PROPAGANDA

The article analyses the operations of Nazi propaganda during Hitler's rise to power. In-depth information is provided regarding the circumstances in Germany following the First World War, when the Nazis realised they could fabricate a narrative about their country's failure in the conflict, which they mostly blamed on Jews and socialists. This myth became one of the foundations of the Nazi movement. By regularly repeating the same narrative, the Nazi leadership sought to incite animosity in the populace towards the Jews and the old political elites while simultaneously portraying themselves as the antithesis of this. The myth was revived at the end of World War II, when the Nazis vowed that the capitulation of 1918 would not be repeated.

Key-words:

Nazism, 1918,
World War II,
propaganda

Uvod

Sestavni del skrajnih političnih gibanj so bili vedno miti, okoli katerih je neki totalitarizem gradil svoja načela. Poveljevanje določenih dogodkov v zgodovini gibanja, kult osebnosti in izključitev »drugih« so predstavljali in ponekod po svetu še vedno predstavljajo vsakdanjik totalitarnih gibanj oziroma sistemov.

V članku sem se osredotočil na pomen leta 1918 v propagandi nacistične Nemčije. Leto 1918 je predstavljalo prelomnico svetovne zgodovine, saj se je takrat končala prva svetovna vojna. Nemčija je iz nje izšla kot poraženka, kar je pomenilo, da je izgubila velik del svojega ozemlja, ostala brez kolonij, poleg tega je bila novoustanovljena nemška republika prisiljena plačevati tudi visoke finančne zneske v obliki vojnih reparacij. Že kmalu po prvi svetovni vojni se je v nemški družbi pojavila legenda o t. i. »nožu v hrbet« (*Dolchstosslegende*), ki naj bi ga nemški vojski zabodlo politično vodstvo v domovini in na ta način končalo vojno, medtem ko je Nemčijo prepustilo na milost in nemilost zmagovalcem.

Nacistično vodstvo je zelo pogosto omenjalo leto 1918 in ga povezovalo z izdajo Nemčije, za katero je krivilo takratne nemške politike. Na ta način so želeli vodilni nacisti mobilizirati prebivalstvo in mu dopovedati, da se leto 1918 (torej poraz Nemčije) ne bo ponovilo. Poleg tega so nacisti s pogostimi primerjavami z letom 1918 želeli prikazati, da so drugačni od starih političnih elit, ki naj bi bile najodgovornejše za kapitulacijo v prvi svetovni vojni in s tem posledično tudi za bedo in revščino, ki so jih Nemci doživljali po vojni. Največ propagandnih parol so se Nemci naposlušali ob nacističnih praznikih, predvsem ob 30. januarju (obletnici prevzema oblasti) in 9. novembru (obletnici spodletelega Hitlerjevega puča leta 1923). Iz količine nacističnih govorov in razmišljanj o letu 1918 bi lahko zlahka napisali tudi knjigo. Vendar ker so se tekom let nacistični veljaki v svojih razmišljanjih velikokrat ponavljali, predstavlja naslednji članek le grobi pregled nacističnega mita.

Informacije za članek sem večinoma črpal iz glavnega nacističnega časopisa tistega obdobja *Völkischer Beobachterja*. To nacionalsocialistično propagandno glasilo nam predstavlja dober vpogled v to, kako so nacisti gradili svoje mite. Idejo za pisanje članka o tej tematiki sem sicer dobil med urejanjem fondov Enote za Gorenjsko Kranj Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Tamkajšnje gradivo medvojnih nacističnih oblasti na sedanjem slovenskem ozemlju je sicer dokaj slabo ohranjeno in nam le tu in tam nudi zanimive podatke. Toda tudi iz teh arhivskih fragmentov lahko razberemo veliko o svetu, ki so ga slikali nacisti. In o strupenem besednjaku, ki je v povezavi s koncem prve svetovne vojne in z letom 1918 največkrat izpeljal nestrpna razmišljanja o »novembrskih izdajalcih«, »svetovnem judovstvu«, »zasužnjenju Nemčije«, »zločinu v Versaillesu« ipd.

Članek se sicer v veliki meri dotika dogodkov iz druge svetovne vojne, vendar ni namenjen analizi največjega vojaškega spopada v človeški zgodovini. Moj namen je poskusiti prikazati del nacistične propagande, pokazati vzroke zanjo in predvsem ugotoviti, zakaj je bila številnim v tistem obdobju tako privlačna.

Nemčija po prvi svetovni vojni

Ko na konec prve svetovne vojne pogledamo več kot stoletje kasneje, vidimo, da ni bilo nobenega t. i. »noža v hrbet«. Zahodni zavezniki so, ob veliki premoči v četah in oborožitvi, poleti 1918 potisnili frontno črto daleč nazaj. Postajalo je jasno, da se nemška vojska ne bo več mogla dolgo upirati nasprotniku. Poleg tega je v domovini prišlo do številnih stavk in splošne naveličanosti z vojno. Nemški vojaški poveljnik Erich Ludendorff je že tedaj velik del krivde za poraze na frontah pripisal strupu socialističnih idej v domovini oziroma razpa-

du t. i. domače fronte (*Heimatfront*). Na ta način se je rodila legenda o t. i. »nožu v hrbet«.¹

Novembra 1918 je po štirih letih velike vojne vendarle utihnilo orožje na glavnih frontah.² Milijoni mrtvih so bili cena bojev prve svetovne vojne. Za razpad cesarske Nemčije je takrat desetik Adolf Hitler izvedel v eni izmed vojaških bolnišnic. Tako kot številne druge vojake ga je nemški poraz prizadel. Iz tega se je kmalu rodilo sovraštvo do nemških politikov, ki so zaprosili za premirje in obenem vrgli s prestola cesarja Viljema II. S tem naj bi vojski zarili nož v hrbet. Seme sovraštva je bilo zasejano in pripravljeno, da spet požene.³

Z Versajsko mirovno pogodbo je Nemčija izgubila eno sedmino svojega ozemlja in eno desetino svojega prebivalstva. Poleg tega se je morala weimarska republika zavezati tudi k plačevanju visokih denarnih reparacij. V 231. členu Versajske pogodbe je bilo tudi zapisano, da odgovornost za izbruh vojne nosijo Nemčija in njene zaveznice. To je v narodu pustilo globoko rano, nekakšen občutek nacionalnega ponižanja.⁴

Eden izmed glavnih razlogov za Hitlerjev vzpon na oblast je bila brez dvoma huda gospodarska kriza, ki je Nemčijo in svet pretresala na začetku tridesetih let 20. stoletja. Toda prav tako pomembna dejavnika za priljubljenost nacistov sta bila izkušnja konca prve svetovne vojne in kasnejše ponižanje Nemčije v Versajski mirovni pogodbi. Številni nemški vojaki so se po koncu prve svetovne vojne v domovino vrnili z občutkom, da so bili na fronti neporaženi ter da sta vzroka za poraz strahopetnost in izdajstvo domačih politikov. V nadaljevanju bom predstavil zgolj nekaj izjav nekdanjih nemških vojakov, ki nam prikažejo njihov odnos do poraza leta 1918, hkrati nam to lahko pomaga razumeti, zakaj je bil mit o letu 1918 eden izmed tistih, s katerim so nacisti mobilizirali prebivalstvo in si tako utrli pot na oblast, medtem ko so kasneje s tako retoriko tudi lažje prepričali ljudstvo o nujnosti nove vojne.

Pričevanja nekdanjih nemških vojakov so del raziskave ameriškega novinarja Theodorja Abela, ki je že po nacističnem prevzemu oblasti potoval po Nemčiji in si zapisoval izpovedi tistih, ki so se včlanili v nacistično stranko. Dokumenti, znani pod imenom Theodore Abel Papers, so neprecenljiv vir za raziskovanje povojnega dogajanja v Nemčiji. Danes so prosto dostopni na medmrežju, in sicer na spletni strani organizacije Hoover Institution Library & Archives, ki deluje v okviru univerze Stanford v Združenih državah Amerike.

Carl Koch je štiri leta preživel v jarkih prve svetovne vojne. Pred prvo svetovno vojno se za politiko ni pretirano zanimal. Ko se je poražen vračal z bojišča nazaj v Nemčijo, je postal ogorčen, ker naj bi po njegovem mnenju nekateri vojniki in Judje izdali domovino. Dobil je občutek, da so bile številne žrtve na bojišču zaman. Besen nad porazom in Versajsko pogodbo si je prisegel, da bo v primeru, če se kdaj ponudi možnost, da Nemčija znova vstane, pri tem dejavno pomagal po najboljših močeh.⁵ Willy Köhler je v nemški vojski služil vsa štiri leta vojne. Ko se je ta končala, naj bi hitro ugotovil, da tedanja nemška vlada državo pelje v prepad in da Nemčija potrebuje človeka, ki bo državo vodil z železno voljo.⁶ Tudi Reinhold Voss je izkusil boj v prvi svetovni vojni. V rovih naj bi se vojaki pogumno borili proti sovražniku, vse dokler niso dobili noža v hrbet. Ko se je

¹ Afllerbach: *Auf Messers Schneide*, str. 469–473.

² Marsikje so se boji nadaljevali še po koncu vojne, npr. na mejnem območju med Državo SHS/Kraljevino SHS in Avstrijo, v Rusiji je divjala državljanska vojna, spopadi so potekali tudi na Bližnjem vzhodu ... Več o tem: Gerwarth: *The vanquished. Why the first world war failed to end, 1917–1923*.

³ Diköter: *Diktator werden. Populismus, Personenkult und die Wege zur Macht*, str. 64.

⁴ Winkler: *Weimar 1918–1933*, str. 91.

⁵ Theodore Abel papers, *Nazi Biograms*, Carl Koch, Record Number 50000.01. 0009, Hoover Institution Library & Archives.

⁶ Prav tam, Willy Köhler.

Voss po vojni vrnil v domovino, je ugotovil, da so se med ljudstvom ugnezdili tuji elementi (*rasenfremde*, verjetno je imel v mislih Jude, op. av.), medtem ko je takratna vlada dovolila mrhovinarjem, da so državo izropali.⁷

Takih in podobnih zgodb razočaranih vojakov je ogromno. Iz pričevanj lahko spoznamo, da so se po koncu prve svetovne vojne počutili izdane, saj so imeli občutek, da na fronti niso izgubili. Bremena, ki jih je Nemčiji naložila mirovna pogodba iz Versaillesa, so še povečala jezo in poglobila negativna občutja. Nacistična propaganda je tako imela na voljo širok bazen ponižanih in razžaljenih nekdanjih vojakov, ki so propagandi nacionalsocialistov predstavljali lahek plen, medtem ko je legenda o t. i. »nožu v hrbet« tako postala eden izmed načinov mobilizacije novih privrženecv. Ob tem velja sicer omeniti, da so obstajala tudi številna združenja, ki so opozarjala na vojne grozote in si prizadevala, da se vojna ne bi nikoli ponovila.⁸ Toda v razgretem ozračju je njihov mirni glas preglasilo kričanje pivniških demagogov.

Strupena retorika proti »novembrskim zločincem« je tako postala ključna sestavina nacistične propagande. Ko so francoski vojaki leta 1923 okupirali nemško industrijsko regijo Porurje, je imel Hitler v Münchnu govor, ki ga je naslovil z *Dol z novembrskimi zločinci*.⁹ Novembra 1923 so nacisti v Münchnu izvedli poskus državnega udara, ki se je končal neuspešno. Poskus prevrata se je začel v pivnici *Bürgerbräukeller*, ki je kasneje za naciste postala simboličen kraj. Po neuspešnem puču je bil Hitler nekaj časa celo v zaporu, kjer je svoja stališča še dodatno radikaliziral. V enem izmed odmevnejših govorov po prihodu na prostost je med drugim znova omenil, da bo november 1918 dobil zadoščenje in da bodo padale glave.¹⁰

Toda v sredini dvajsetih let se je finančna in politična situacija v Nemčiji za silo stabilizirala, tako da so tudi nacisti ostajali stranka na obrobju. Z izbruhom velike gospodarske krize konec dvajsetih let se je znova začel silovit vzpon Hitlerjevega gibanja, ki se je zaključil s prihodom na oblast, in sicer 30. januarja 1933.

Mit v letih pred drugo svetovno vojno

Po prihodu nacistov na oblast leta 1933 se je začel t. i. *Gleichschaltung*, katerega glavni namen je bil spremeniti nemško družbo tako, da bo podrejena in zvesta nacionalsocialističnemu režimu. V naslednjih letih so sledila zapiranje političnih nasprotnikov, rasno diskriminatorni zakoni, izzivalni koraki v zunanji politiki, čedalje večja javna sovražnost do Judov in postopno pripravljanje prebivalstva na novo vojno. O vsem tem je Hitler na dolgo in široko pisal sicer že v svojem delu *Mein Kampf*, kjer je lahko pozoren bralec dobil uvid v njegov srhljiv miselni svet. Seveda tudi v *Mein Kampf* najdemo spominjanje na leto 1918. Hitler se je med drugim spraševal, ali so mladeniči na fronti umirali zato, da je lahko četa bednih zločincev dvignila roko nad domovino. Poleg tega je kritiziral tudi tedanjega nemškega cesarja Viljema II., ki naj bi marksističnim voditeljem podal roko, nakar so mu ti zabodli nož v hrbet. Hitler je še dodal, da v prihodnje z Judi ne bo nobenega kompromisa, ampak samo, ali mi ali oni (*entweder oder*).¹¹

Eno izmed največjih zmag svoje propagande je nacistično vodstvo vsako leto slavilo ob obletnici neuspelega poskusa prevrata novembra 1923 v Münchnu. Leta 1938 se je ta festival srhljive propagande ujema z dvajseto obletnico

⁷ Prav tam, Reinhold Voss.

⁸ Mulligan: German Veterans' Associations and the Culture of Peace: The Case of the Reichsbanner.

⁹ Kershaw: *Hitler*, str. 140.

¹⁰ Prav tam, str. 217.

¹¹ Hitler: *Mein Kampf*, str. 225.

konca prve svetovne vojne, zato je bila legenda o t. i. »nožu v hrbet« ena izmed glavnih tem Hitlerjevega nagovora. Nacistično vodstvo je v letu 1938 sicer doseglo enega izmed prvih vrhuncev svoje moči. Marca 1938 je prišlo do anšlusa (priključitve Avstrije), jeseni pa še do priklučitve Sudetov, obmejne češke pokrajine, kjer je živel veliko Nemcev. *Führer* je v nagovoru dejal, da je bil eden izmed glavnih razlogov za dogodke leta 1918 to, da je v Nemčiji prišlo do razhoda med meščanstvom in proletariatom. V nadaljevanju je seveda omenil, da je vse skupaj izkoristilo mednarodno judovstvo, ki mu je Hitler znova pripisal velik del odgovornosti za poraz leta 1918. Poleg tega je dejal tudi, da do poraza v prvi svetovni vojni ne bi prišlo, če bi bil že takrat na čelu države on. Hitler se je novembra 1938 čutil močnejšega kot kadarkoli prej. Njegov rajh se je širil in Hitler se je državljanom zlahka predstavil kot nekdo, ki je poskrbel za ponovno rojstvo nemške države. Dejstvo, da je dvajsetletnica »novembrske izdaje« sovpadala s petnajsto obletnico neuspelega državnega udara, je nacistom omogočilo, da so še bolj poudarili razliko med nacizmom in prejšnjimi nemškimi oblastmi. Stare politične stranke so državo pripeljale v prepad, nacizem pa je po neuspelem državnem udaru vstal iz pepela in znova poskrbel za močno Nemčijo.¹²

Hitler leta 1918 ni pozabil omeniti niti na začetku druge svetovne vojne. 3. septembra 1939, dva dni po nemškem napadu na Poljsko, se je nemški voditelj obrnil na nemški narod in mu naštel razloge, zakaj se je odločil sprožiti vojno. Med kopico neresnic se je na koncu govora navezal tudi na leto 1918. Dejaj, da se v vsej zgodovini še ni zgodilo, da bi kdo premagal nemški narod, ko je bil ta združen. Ker je leta 1918 prišlo do neenotnosti, ki je vodila do poraza v prvi svetovni vojni, je zdaj (leta 1939) treba poskrbeti, da temu ne bo tako. Za zaključek je Hitler še zagrozil, da bodo uničeni vsi, ki bodo med narodom sejali neenotnost.¹³

Vojna na vzhodu in pot v pogubo

V letih 1939 in 1940 je nemško vodstvo vojne uspehe velikokrat prikazovalo kot maščevanje za leto 1918. Nacisti so simboliko prignali do vrhunca po zmagi nad Francijo junija 1940, ko so morali poraženi francoski častniki premirje kapitulacijo podpisati v istem vagonu, v katerem so Nemci podpisali premirje ob koncu prve svetovne vojne. Nacistična propaganda je to seveda izkoristila kot prikaz velikega maščevanja nad Francozi. *Völkischer Beobachter* je na prvi strani objavil naslov *Die Schande von Compiègne gelöscht* (Sramota iz Compiègna je izbrisana), medtem ko lahko v opisu dogajanja preberemo, da je bil to za Francoze dan pokore, medtem ko je bil za Nemčijo vrhunec dolgoletne poti boja, žrtvovanja in vere v zmago, ki jo je nemško ljudstvo prehodilo od sivega in deževnega 11. novembra 1918.¹⁴ Na krilih velike zmage nad Francijo je propaganda celo začela ustvarjati vtis, kot da je bil poraz v prvi svetovni vojni samo vmesna etapa na poti h končni zmagi dobri dve desetletji kasneje: »*Moralisimo izgubiti vojno, da smo ponovno pridobili narod.*«¹⁵

Drugače je bilo ob začetku operacije Barbarossa, nemškem napadu na Sovjetsko zvezo, ki se je začel 22. junija 1941. Propagandna mašinerija se v tem primeru ni osredotočala na povezave s koncem prve svetovne vojne, temveč je poskušala nemškemu narodu predvsem prikazati, kako neizogiben je končni spopad nacionalsocializma z boljševizmom. Poleg tega je propagandni minister

¹² Der Führer vor den Männern des 9. November 1923.V: *Völkischer Beobachter*, 10. 11. 1938, št. 238, str. 4.

¹³ SI ZAL KRA/0284, t. e. 5, Der grossdeutsche Freiheitskampf. Reden Adolf Hitlers, str. 33.

¹⁴ Der Tag der Sühne. V: *Völkischer Beobachter*, 22. 6. 1940, št. 174, str. 3.

¹⁵ Der gewonnene Weltkrieg. V: *Völkischer Beobachter*, 1. 8. 1940, št. 214, str. 1–2.

dr. Joseph Goebbels javnim občilom naročil, naj prikažejo simbiozo med boljševizmom in mednarodnim judovstvom, a ob tem tudi to, kako sta tako angleško kot tudi ameriško vodstvo zgolj marioneti judovske svetovne zarote.¹⁶

Najmanj spominjanja na t. i. »nož v hrbet« je bilo v *Völkischer Beobachterju* leta 1942. To je bilo leto po nemškem porazu pred Moskvo, a obenem tudi leto, ko je postalo jasno, da bo vojna trajala dlje. Goebbels in njegovi sodelavci na propagandnem ministrstvu so tako večino svojih moči usmerili v to, da prebivalstvo pripravijo na dolgotrajno vojskovanje, kjer se bo odločala usoda nemškega rajha, obenem bo moralo tudi civilno prebivalstvo trpeti velike napore.¹⁷

Konec januarja leta 1943 so nacionalsocialisti praznovali 10. obletnico prevzema oblasti. Istočasno je nemška 6. armada na Volgi v Stalingradu doživela uničujoč poraz. Simbolno ta bitka predstavlja enega izmed ključnih preobratov v drugi svetovni vojni. Tako sta bila Goebbels in njegova propagandna mašinerija konec januarja 1943 pred hudo preizkušnjo. V javnosti je bilo seveda treba proslaviti obletnico prevzema oblasti, a hkrati poraz ob Volgi prikazati čim manj tragično. Okraji¹⁸ po celotnem rajhu so od oblasti v Berlinu dobili navodila, kako naj praznujejo praznični 30. januar. In tudi tokrat so se oblastniki odločili, da potegnejo vzporednice s koncem prve svetovne vojne. Med drugim lahko preberemo analizo tedanjega stanja: »Kako drugačno je danes stanje v primerjavi s tistim med letoma 1914 in 1918! Tedaj je bil politični prostor razdrobljen v številne stranke, kar je celo poslancem omogočalo sabotirati vojna prizadevanja. Danes je kaj takega nepredstavljivo. Prav tako danes nihče ne strada. Celotno prebivalstvo je hvaležno führerju, ki je pametno predvideval kaj storiti, da nihče izmed prebivalcev ne bi trpel lakote. Stanje doma je danes torej drugačno kot leta 1918, isto pa velja tudi za situacijo na vojaškem področju. Leta 1918 so boji na zahodni fronti dosegli vrhunec, vstop Amerike v vojno je bil za Nemčijo uničujoč.«¹⁹

Eden izmed glavnih ciljev nacistov je bil prikazati politične voditelje iz leta 1918 kot nesposobne, medtem ko so same sebe želeli prikazati kot nasprotje, kot oblast, ki bo naredila vse, da se ponižanje s konca prve svetovne vojne ne ponovi. Tako lahko npr. v propagandnih brošurah ob 30. januarju 1943 beremo o tem, kako je bila v letu 1918 priljubljena parola *Frieden um jeden Preis* (Mir za vsako ceno). Nacionalsocialisti so zaigrali na note ponižanih in razžaljenih ter leta 1943 sestavili slogan *Sieg um jeden Preis* (Zmaga za vsako ceno). S tem so se želeli diferencirati z usodo Nemčije po prvi svetovni vojni in hkrati prebivalstvo prepričati, da njegove čedalje večje žrtve niso zaman. Predvsem je bil cilj teh sloganov poskušati utrditi enotnost v narodu in vse, ki bi imeli proti vojni pomisleke, prikazati kot izdajalce.²⁰

V nacističnem tisku lahko v tednih po porazu v Stalingradu zasledimo pozive k večji enotnosti, ki obenem kažejo tudi strah nacističnega vodstva pred morebitnim nezadovoljstvom nemškega naroda. V ta namen je Goebbels v berlinski palači športa organiziral veliko zborovanje, na katerem je napovedal totalno vojno in med drugim dejal, da je zaradi širjenja boljševizma v nevarnosti

¹⁶ Longerich: *Goebbels*, str. 476.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Nemška beseda Gau je pomenila državni upravni okraj, ki je imel nekatere pristojnosti samouprave. Gau je vodil gauleiter.

¹⁹ »Wie viel anders liegen die Verhältnisse heute gegen die von 1914/1918! Gefahren, wie sie 1918 vorliegen gibt es heute nicht. Die Aufspaltung in Parteien und die innere Zerrissenheit, die sogar Parlamentaier zur Sabotage gegen den krieg ausnutzen konnten, ist heute undenkbar. Es braucht auch niemand zu hungern. Die gesamte Bevölkerung ist dem Führer dafür dankbar, dass er in kluger Voraussicht dafür die Voraussetzungen schuf, dass heute keiner mehr Hunger zu leiden braucht....Neben der heute im Gegensatz zu 1918 gegebenen Sicherheit im Innern, sind auch die Voraussetzungen auf militärischem Gebiet gänzlich anders gelagert als 1918. Damals erreichte die Materialschlacht im Westen ihren Hohenpunkt. Die Kriegseintritt Amerikas wirkte damals niederschmetternd.« v: SI_ZAL_RAD/0004, t. e. 93.

²⁰ Prav tam.

celotna zahodna Evropa.²¹ Le nekaj dni kasneje je bil v *Völkischer Beobachter*-ju objavljen članek, v katerem je avtor na dolgo in široko potegnil vzporednice med položajem leta 1918 in položajem na začetku leta 1943. Že naslov članka je bil zelo poveden: *Nie wider ein 1918!* (Nikoli več 1918!). Avtor članka je v nadaljevanju zapisal, da se v zavezniški propagandi veliko govori o ponovitvi leta 1918, kar naj bi v nemškem narodu vzbudilo strah, toda položaj na frontah je (po avtorjevem mnenju) drugačen, kot je bil leta 1918.²²

Do novembra 1943, ko je od t. i. noža v hrbet minilo že četrto stoletje, se je stanje na frontah za Nemčijo še dodatno poslabšalo. Vendar to Hitlerja ni oviralo, da ne bi v pivnici v Münchnu spregovoril na obletnici spodletelega državnega udara leta 1923. Čeprav sodelujoči na bizarni procesiji tega niso mogli vedeti, je bil to zadnji Hitlerjev govor stari gardi v *Bürgerbräukeller*. Hitler se je, kot je to počel zelo pogosto v zadnjih letih vojne, poln nostalgije spomnil začetkov nacionalsocialističnega gibanja. Seveda ni pozabil omeniti leta 1918 in izdaje domačih političnih elit. Poleg tega je omenil, da po prvi svetovni vojni v skoraj nobeni drugi državi judovstvo ni beležilo takih uspehov kot v »novembrski Nemčiji« (*November-Deutschland*).²³

Leto 1944 je Nemčiji prineslo še več razočaranj, porazov na frontah in trpljenja v domovini. Opaziti je mogoče vzorec, da slabše, kot je kazalo Nemčiji v vojni, bolj so se vodilni nacisti zatekali k bleščeči retoriki, metaforam o boju med dobrim in zlom. Ob tem so vedno pogosteje omenjali zgodovino, spominjali prebivalstvo, da je bil prav nacizem tisti, ki jih je odrešil »versajske sužnosti« in Nemčijo znova postavil na svetovni zemljevid.

Še posebej so se k mitologiji in primerjavam s preteklostjo zatekli po neuspelem poskusu atentata na Hitlerja 20. julija 1944. Potem ko so nacisti likvidirali večino zarotnikov, na čelu s polkovnikom Clausom von Stauffenbergom, je Hitler v nočnih urah nemškemu narodu spregovoril po radiu. V svojem govoru je med drugim dejal, da se je v trenutku, ko nemški vojaki bijejo najtežje bitke, zbrala majhna skupina, ki je želela tako kot leta 1918 Nemčiji zariti nož v hrbet.²⁴ Nekaj dni kasneje je tudi *Karawanken Bote* objavil zapis, v katerem je med drugim pisalo: »Kar se je ponesrečilo 8. novembra 1939 leta (neuspeli poskus atentata na Hitlerja v Münchnu, op. av.), naj bi se ponovilo zato, da bi se v spominu na 1918. leto z notranjim prevratom izločilo vodstvo države. Zločin, ki naj bi pahn timer Nemčijo v najglobljo nesrečo, je spodletel, puč majčkene klike najpodlejših častnikov, ki nimajo nič skupnega z nemško vojsko, je v kali udušen. Storilce in njihove pomagače bo zadela najbolj neusmiljena kazen.«²⁵

Po spodletelem atentatu na Hitlerja je v javnih občilih nacistične Nemčije znova zaživel *führerjev* kult. Kult človeka, ki naj bi ga sama božja previdnost ohranila pri življenju. Poleg tega je 20. julij 1944 v nacistični propagandi postal identičen novembru 1918 in t. i. »nožu v hrbet«. V mesecih po spodletelem atentatu, dejansko zadnjih mesecih vojne, je nemško časopisje veliko pisalo o tem, da so 20. julij 1944 zakrivili strahopetci, zelo podobni tistim, ki so cesarski Nemčiji zabodli nož v hrbet ob koncu prve svetovne vojne. Skozi celotno nacistično propagando o letu 1918 se vidi rdeča nit, ki jo je Goebbels nekoč zapisal v svoj dnevnik kot ključno sestavino propagande: ponavljanje enih in istih preprostih sloganov.²⁶

²¹ Die Gefahr ist riesengross – und riesengross müssen unsere Anstrengungen sein! V: *Völkischer Beobachter*, 19. 2. 1943, št. 50, str. 1.

²² Nie wieder ein 1918! V: *Völkischer Beobachter*, 26. 2. 1943, št. 47, str. 1.

²³ Was auch geschehen mag, wir werden alles meistern – am Ende steht unser Sieg. V: *Völkischer Beobachter*, 10. 11. 1943, št. 314, str. 3.

²⁴ Die Vorsehung bestätigt Adolf Hitlers Sendung. V: *Völkischer Beobachter*, 22. 7. 1944, št. 204, str. 1.

²⁵ Prisega nacije. V: *Karawanken Bote*, 26. 7. 1944, št. 58, str. 1.

²⁶ Longerich: *Goebbels*, str. 503.

Tik pred božičem 1944 je tako v *Völkischer Beobachterju* izšel članek, kjer je na dolgo in široko opisana primerjava med letom 1944 in 1918. Konec decembra 1944 je bila Nemčija ujeta med Rdečo armado na vzhodu in angloameriški četami na zahodu. Številna nemška mesta so se ob silovitem bombardiranju spremenila v prah in pepel. Vse to je vplivalo na moralo prebivalcev, ki so bili čedalje bolj siti vojne. Nacistično vodstvo se je tega dobro zavedalo in poskušalo na vsak način dvigniti moralo. To so počeli predvsem s številnimi parolami, s pozivanjem k žrtvovanju za višje cilje ipd. V članku 24. decembra 1944 lahko preberemo, da je bilo za Nemčijo leto 1944 v marsičem slabše kot leto 1918. Če je konec leta 1918 kazalo, da bodo sovražniki Nemčijo zmleli v prah, je Nemčija, tako avtor članka, zdaj še vedno strah in trepet sovražnikov. Avtor članka tudi zapiše, da so Nemci dogodke leta 1918 napol želeli, saj jim je sovražnik lahko nekaj ponudil. Demokracijo, ki je do tedaj niso poznali in ki je med Nemci tedaj vzbujala radovednost. Zdaj (mišljeno je konec leta 1944) naj sovražnik ne bi imel Nemcem ničesar ponuditi. Medtem naj bi bil kaos, ki vlada v »osvobojenih« delih Evrope, še en razlog za to, da Nemčija ne bo klonila pred zavezniki.²⁷

Nacistična Nemčija je čedalje hitreje stopala proti popolnemu uničenju. Konec januarja so nacisti, sicer z veliko manjšim pompom kot v prejšnjih letih, znova praznovali obletnico prevzema oblasti. Čeprav so v nemško zmago tedaj verjeli zgolj še največji optimisti, lahko v časopisju še vedno preberemo besede, ki so nakazovale, da lahko Nemčija še vedno dobi vojno. Čedalje opaznejše je spuščanje v simboliko, poskus prikaza sedanjih bitk v kontekstu večjega zgodovinskega dogajanja, ki bo predstavljalo legendo v nemški zgodovini. Avtor članka je v *Völkischer Beobachterju* 30. januarja 1945 namreč zapisal, da je trenutno stanje drugačno kot ob koncu prve svetovne vojne, ko je bilo mogoče zaznati razkol med vojaštvom in ljudstvom. Ljudstvo naj bi takrat vodili politiki, ki so nasprotovali vojskovanju, in to je bil eden izmed glavnih razlogov za kapitulacijo.²⁸

30. januar 1945 je predstavljal tudi zadnje praznovanje obletnice nacističnega prevzema oblasti. Rajh se je sesuval sam vase, Rdeča armada se je bližala Berlinu, ki so ga sovražne čete aprila 1945 obkolile. V zadnjih tednih tretjega rajha se je vodstvo še bolj zanašalo na mite iz preteklosti in na pompozne besedne zveze, s katerimi so prebivalstvo in vojake pozivali, naj vzdržijo (*durchhalten*) in z železno voljo (*Eiserne Wille*) zlomijo sovražnika. Leto 1918 se sicer ni več veliko omenjalo, vendar sta Goebbels in Hitler v svojih fantazijah v iskanju rešilne bilke odšla še bolj v zgodovino. Tako sta na primer brezizhodni položaj nekoč primerjala celo s položajem rimske vojske v boju s Hanibalom v drugi punski vojni. Najpriljubljenejša legenda v zadnjem mesecu vojne je postala tista o pruskem kralju Frideriku II., ki je bil med sedemletno vojno proti Rusiji v 18. stoletju že v izgubljenem položaju, a mu je na koncu vseeno uspel preobrat.²⁹

Ko je nacistična Nemčija maja 1945 kapitulirala in se je s tem v Evropi končala druga svetovna vojna, se je prikazala kruta ironija zgodovine. Nemško prebivalstvo res ni doživelo še enega leta 1918, ampak nekaj veliko hujšega, nekaj, kar v nemški zgodovini označujejo kot uro nič (*Stunde Null*).

Nacistični mit o letu 1918 na slovenskih tleh

Aprila 1941 je nacistična vojska s pomočjo madžarske in italijanske vojske zasedla slovensko ozemlje. Poleg zgoraj navedenih okupatorjev si je del slovenskega ozemlja priključila tudi Neodvisna država hrvaška (NDH). Območje

²⁷ Das Jahr der Entlarvung. V: *Völkischer Beobachter*, 24. 12. 1944, št. 344, str. 1.

²⁸ Partei und Wehrmacht. V: *Völkischer Beobachter*, 30. 1. 1945, št. 25, str. 1.

²⁹ Longerich: *Goebbels*, str. 659–660.

današnje Gorenjske in slovenske Koroške, ki ga je zasedla nacistična Nemčija, se je uradno imenovalo Zasedena območja Koroške in Kranjske, na njem je izhajal tudi časopis *Karawanken Bote*, poln nacistične propagande. Prav v tem časopisu lahko zasledimo tudi nekaj člankov, ki se navezujejo na leto 1918 in ga skušajo prikazati kot ponižanje za Nemce, tudi tiste, ki so živeli na slovenskem ozemlju v nekdanji Avstro-Ogrski: »Ko so ob prevratu l. 1918. proglasili bivšo Kranjsko in Spodnjo Štajersko kot del novo nastale države Srbov, Hrvatov in Slovencev, kakor se je od početka imenovala ta skrupucana državna tvorba, niso vprašali ljudstva je-li pristane na to ali ne. Odločilno besedo so imeli edinole takozvani narodni voditelji, zagrizeni sovražniki nemštva, akoravno je bil marsikateri izmed njih sin nemške matere.«³⁰

V številki z dne 19. julija 1941 lahko med drugim o letu 1918 in njegovih posledicah preberemo naslednje: »Kar čez noč so morali izginiti vsi nemški napisi v čisto nemških krajih, nemške šole so zaprli, nemško imetje (gledališča, društvene domove, podjetja, hranilnice, planinske kočje itd.) zaplenili, nemško uradništvo, učiteljstvo in druge nastavljenke vrgli na cesto.«³¹

Mitteilungsblatt des Kärntner Volksbundes (Glasilo Koroške ljudske zveze) je bilo glasilo, ki je prebivalcem Zasedenih območij Koroške in Kranjske vsak mesec prinašalo skupek odredb, ki so bile izdane v zadnjem obdobju. Zanjih nekaj strani glasila je bilo posvečenih propagandi in utemeljevanju nacističnega svetovnega nazora. Tako lahko v številki iz avgusta 1941 beremo o nemškem narodu, ki ni v celoti združen z matično državo. Vsak peti Nemec naj bi živel izven območja rajha, kar naj bi nanese približno 20 milijonov Nemcev. V nadaljevanju lahko zasledimo sklicevanje na konec prve svetovne vojne. Meje, načrtane po letu 1918, so, tako piše v glasilu, pokazale, da je dobrih dvajset let dovolj, da narod izven meja svoje države izgubi občutek za jezik in pripadnost matici.³²

V številki iz septembra 1941 lahko v propagandnem delu glasila preberemo, kako je bila Nemčija po prvi svetovni vojni ponižana in so njene sosede pohitele, da so si odtrgale košček nemškega ozemlja. Avtor zapisa je želel prikazati, da je Nemčija lahko močna samo takrat, ko je združena in združena je zdaj (leta 1941), ko je poklicana, da v svojih rokah drži usodo Evrope.³³

Z vidika tega članka je še posebej zanimiv zapis v oktobrski izdaji *Mitteilungsblatt des Kärntner Volksbundes*. Avtor poskuša Nemčijo pod Hitlerjevim vodstvom prikazati kot Feniksa, ki se je iz pepela leta 1918 znova dvignil: »Leta 1918 je bil nemški narod poražen, cesarstvo razbito, sosednje države pa so zasedle dele nemškega ozemlja. Nemcem v nekdanji Avstriji je bilo onemogočeno, da bi se priključili novi nemški državi. Namesto tega so pristali v državah naslednicah Avstro-Ogrske. Rezultat prve svetovne vojne in nemškemu narodu vsiljene versailleske mirovne pogodbe je bila razdelitev nemškega prebivalstva v kar 15 držav. Edini namen Versailles je bil, nemški narod tako oslabiti, da si ne bi nikoli več opomogel.« Kmalu je avtor zapisa – v skladu z nacistično propagando – našel odgovorne za ponižanje Nemčije leta 1918: »Ko se je vojska leta 1918 vrnila v domovino, je bila Nemčija sredi revolucije, državljanske vojne, stavk in terorja. Nemška vojska na fronti ni bila premagana, temveč jo je premagalo dogajanje v domovini. Judje in boljševiki so nahujskali nemške vojake, tako da je vojska razpadla sama od sebe. Gospodarstvo je bilo uničeno, število brezposelnih se je štel v milijonih. Pomanjkanje, obup in samomorji so bili na dnevnem redu.« Nato seveda avtor zapisa omeni Hitlerja in v kronologiji našteje njegove uspehe. Ob koncu pa se znova spomni na leto 1918 in na ponižujoč konec prve svetovne vojne:

³⁰ 20 let tlake. V: *Karawanken Bote*, 12. 7. 1941, št. 2, str. 1.

³¹ Položaj Nemcev v Dravski banovini. V: *Karawanken Bote*, 19. 7. 1941, št. 3, str. 1.

³² SI_ZAL_KRA/0284, t. e. 3, *Mitteilungsblatt des Kärntner Volksbundes*, avgust 1941, str. 17–20.

³³ SI_ZAL_KRA/0284, t. e. 3, *Mitteilungsblatt des Kärntner Volksbundes*, september 1941, str. 27–28.

»Danes nemški vojak ve, zakaj se bori in žrtvuje. Leto 1918 se v nemški zgodovini ne bo več ponovilo!«³⁴

Na žalost je novembrska izdaja *Mitteilungsblatt des Kärntner Volksbundes* zadnja ohranjena v Enoti za Gorenjsko Kranj Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Tudi v njej je v zaključnem propagandnem delu glasila omenjeno leto 1918. Tokrat povezano z zaupanjem, ki so ga tega leta Nemci imeli v ameriškega predsednika Wilsona. To zaupanje naj bi bilo zlorabljeno, medtem ko naj bi bila nemškemu narodu vsiljena mirovna pogodba, ki je ni mogel nikoli v celoti sprejeti.³⁵

Opazimo lahko razliko med spominjanjem na leto 1918 v Nemčiji in na zasedenem slovenskem ozemlju. Medtem ko so ga nacisti v nemški javnosti konec prve svetovne vojne v glavnem prikazovali kot t. i. »nož v hrbet«, so na slovenskem prostoru leto 1918 povezovali z izgubo ozemlja, ki naj bi stoletja spadalo v nemški kulturni prostor. Nekaj takega lahko zasledimo tudi v govoru koroškega *gauleiterja* Friedricha Rainerja 27. septembra 1942 v Kranju. Rainer je dejal, da so se ob koncu prve svetovne vojne slovanski nacionalisti začeli dvigati proti državi in edinosti zapada. Ljubljana naj bi po Rainerjevem mnenju postala središče šovinizma, medtem ko naj bi ljubljanski imperialisti pohlepno planili po deželi Koroški. *Gauleiter* je posebej poudaril, da zavrača zgodovinske laži ljubljanskih politikov ter oznanja tisočletno zgodovinsko in kulturno povezanost Oberkraina z nemštvom. Vendar to ni bil edini primer, da so nacistični oblastniki predstavljali slovensko ozemlje kot nemško. Med drugim lahko v izdaji *Kärntner Jahrbuch* iz leta 1942 zasledimo naslednji zapis: »Po zaključku bojev je *führer* gauoma vrnil ozemlja, ki so bila z roparsko mirovno pogodbo odvzeta in predana grabežljivi srbski državi. [...] S tem so se zacementirale rane izpred dveh desetletij. Obenem je bilo ozemlje med Karavankami in Savo, prastaro nemško ozemlje, ponovno pridobljeno in pridruženo Koroški.«³⁶

Mit o letu 1918 med drugo svetovno vojno ni bil prisoten zgolj na območju današnje Gorenjske, temveč tudi na Štajerskem. Nacisti so kmalu po zasedbi slovenskega ozemlja tudi na Štajerskem uvedli civilno upravo, ki jo je vodil Siegfried Uiberreither (*Chef der Zivilverwaltung für die Untersteiermark*). Na tem območju sta izhajali dve glavni nacistični glasili, *Štajerski gospodar* in *Marburger Zeitung*, v katerih lahko vsaj na začetku okupacije preberemo veliko zapisov o rani, ki jo je nemškemu narodu povzročilo leto 1918. V uvodnem zapisu prve številke *Štajerskega gospodarja* je zapisano, da je bila razpadla Jugoslavija ječa vseh narodov in ljudskih skupin: »Stoletja smo živeli Štajerci brez razlike jezika v najlepši slogi in blagostanju. Zadostovalo pa je, da so nas s pomočjo kranjskih hujšakačev Srbi zatirali skozi dobrih 22 let v toliki meri, da smo gospodarsko skoraj popolnoma izkrvaveli.«³⁷

Leto 1918 je bilo na Štajerskem pogosto omenjano tudi v naslednjih letih vojne. Potem ko je postajalo jasno, da Nemčiji v vojni ne kaže dobro, je začel tudi *Štajerski gospodar* svoje bralce čedalje pogosteje spominjati na leto 1918: »Toda že v prvi svetovni vojni je uspelo koaliciji nevoščljivcev z Anglijo na čelu oropati Nemčijo sadov svojega dela in duhovnega ustvarjanja. Po tistem prvem velikem obračunu je sledil z versajskim mirom nov poskus vzpona Nemčije, toda ta poskus

³⁴ SI_ZAL_KRA/0284, t. e. 3, *Mitteilungsblatt des Kärntner Volksbundes*, oktober 1941, str. 28–29.

³⁵ SI_ZAL_KRA/0284, t. e. 3, *Mitteilungsblatt des Kärntner Volksbundes*, november 1941, str. 26–28.

³⁶ »Nach der Abschluss der Kämpfe gab ein Wort des Führers beiden Gauen jene Gebiete wieder zurück, die ihnen der Raubfriedensvertrag von Saint-Germain genommen und dem habgierigen serbischen Staate zugeschanzt hatte. [...] Eine zwei Jahrzehnte schmerzende Wunde war geschlossen. Ebenso wurde das Land zwischen Karavanken und Save, uralter deutscher Kultur- und Siedlungsboden, wieder zurückgewonnen und dem Gau Kärnten angegliedert.« V: SI_ZAL_RAD/0004, t. e. 93, *Kärntner Jahrbuch*, str. 36.

³⁷ Uvodna beseda. V: *Štajerski gospodar*, 3. 5. 1941, št. 1, str. 1.

je bil obsojen na neuspeh, dokler ni Adolf Hitler zbral okoli sebe malo četo vernikov v poslanstvo Nemčije.«³⁸ Mit o letu 1918 je bil tudi v zadnjih mesecih vojne ena izmed glavnih parol nacističnih oblasti na slovenskem Štajerskem. Nacisti so želeli stalno opominjati narod, koliko hudega je Nemcem prineslo zadnje leto prve svetovne vojne, zato se ne sme nikoli ponoviti. Tako lahko npr. v izdaji *Marburger Zeitung* z dne 30. decembra 1944 preberemo, da so nemški sovražniki ob koncu leta pričakovali odločilen premik v vojni, ki naj bi spominjal na tistega leta 1918, vendar so se pri tem ušтели. Nemški narod je, tako članek, v totalni vojni z nadčloveškimi močmi še vedno nudil odpor sovražnikom.³⁹

Zaključek

Mit o letu 1918, ki so ga nacisti pomagali zgraditi, je žalosten dokaz, kam lahko pripeljejo strupeni nacionalizem, antisemitizem in sovraštvo. Mit o t. i. »nožu v hrbet« seveda ni bil edini nacistični mit in tudi ne edini razlog, zaradi katerega je Hitler prišel na oblast. Nacistični vzpon je povezan z vrsto kompleksnih procesov, ki so se odvijali v družbi po prvi svetovni vojni. Vendar namen tega članka nista poglobljanje v splošno situacijo v obdobju med obema vojnama in iskanje razlogov, zakaj so nacisti prišli na najvišje položaje v državi. Namen članka je bil osvetliti in nekoliko podrobneje predstaviti mit o letu 1918, ki ga je Hitlerju in njegovim podrejenim uspelo uporabiti kot eno izmed glavnih propagandnih sredstev nacistične stranke. Do prevzema oblasti leta 1933 so nacisti rohnili zoper novembrsko izdajo in želeli na ta način prikazati predvsem izdajstvo takratnih politikov (posebej socialdemokratov), po drugi strani so želeli pokazati, da so sami drugačni in da so oni tisti, ki lahko Nemčijo potegnejo iz bede. Po prevzemu oblasti in kasneje, po začetku druge svetovne vojne, nacistična javna občila ob praktično nobeni zmagi niso pozabila omeniti, da gre za neke vrste povračilo za leto 1918. Rečemo lahko, da je v zadnjih letih vojne, posebej od leta 1943 naprej, ko je postalo jasno, da Nemčija izgublja, mit ponovno zaživel. A tokrat na drugačen način, kot neke vrste opozorilo, kaj se bo zgodilo Nemčiji in Nemcem, če bodo predčasno kapitulirali. Nacistični voditelji so se zavedali travme prebivalstva, ki jo je pustilo obdobje po prvi svetovni vojni, zato so ob čedalje slabšem položaju na frontah to pridno izkoriščali.

Vendar vse to nacistični Nemčiji ni pomagalo. Propaganda je v zadnjih mesecih vojne doživela svoj žalostni vrhunec. Sto tisoči nemških vojakov so umirali na frontah, medtem ko so Goebbels in njegova propaganda še naprej trobili o visokoletečih ciljih, o zmagoslavjih parolah, o žrtvovanju na oltarju domovine, o smrti za *führerja*, o tem, da se leto 1918 ne bo nikoli več ponovilo, ipd. To je bilo še edino, kar je lahko nacistično vodstvo ponudilo prebivalstvu.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj:

- SI ZAL RAD/0004, Občina Bled, t. e. 93.
- SI ZAL KRA/0284, Nemška civilna oblast na Gorenjskem, t. e. 3, 5.

³⁸ S pogledom v zarjo zmage. V: *Štajerski gospodar*, 25. 12. 1943, št. 52, str. 1.

³⁹ Unter dem Gesetz des totalen Krieges. V: *Marburger Zeitung*, 30. 12. 1944, št. 365, str. 2.

LITERATURA

- Afflerbach, Holger: *Aus Messer Schneide*. München: C. H. Beck Verlag, 2018.
- Diköter, Frank: *Diktator werden. Populismus, Personenkult und die Wege zur Macht*. Stuttgart: Klett-Cotta Verlag, 2020.
- Gerwarth, Robert: *The vanquished. Why the first world war failed to end, 1917–1923*. [London] [etc.]: Allen Lane, an imprint of Penguin books, 2016.
- Hitler, Adolf: *Mein Kampf*. München: Zentralverlag der NSDAP, 1942.
- Kershaw, Ian: *Hitler*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012.
- Longerich, Peter: *Goebbels. Biographie*. München: Siedler Verlag, 2011.
- Mulligan: German Veterans' Associations and the Culture of Peace: The Case of the Reichsbanner. V: *The Great War and Veterans' Internationalism*. Basingstoke. New York: Palgrave Macmillan, 2013, str. 139–161.
- Winkler, Heinrich August: *Weimar 1918–1933*. München: C. H. Beck Verlag, 2018.

ČASOPISNI VIRI

- Karawanken Bote*, 1941, 1942, 1944.
- Marburger Zeitung*, 1944.
- Štajerski gospodar*, 1941, 1943.
- Völkischer Beobachter*, 1938, 1940, 1943, 1944, 1945.

INTERNETNI VIRI

- Theodore Abel papers, *Nazi Biograms*: oac.cdlib.org (dostop: 20. 4. 2023).

SUMMARY

THE MYTH OF THE YEAR 1918 AS ONE OF THE FOUNDATIONS OF NAZI PROPAGANDA

In the article, the author focused on the analysis of the myth about the so-called “stab-in-the-back” that gained traction in Germany in the years following the First World War. According to the myth, the German army was not actually defeated on the battlefield; rather, it lost the conflict as a result of the domestic political establishment’s betrayal and backstabbing. It was the National Socialist movement under the leadership of Adolf Hitler that understood how to effectively employ the 1918 myth in propaganda and ascend to power with its support during the difficult post-First World War period. The masses of the discontented, who felt humiliated by the defeat in the First World War, would frequently make easy prey for Nazi propaganda.

The myth of 1918 helped Hitler convince the German masses of the necessity of a new war to avenge the defeat. The Nazi press did not forget to draw parallels with 1918 in the face of mighty victories on the battlefield. The pinnacle of payback for the defeat of 1918 was to be the victory over France in 1940, when the shame of Compiegne was finally erased. After the German war machine launched an attack on the Soviet Union in the summer of 1941, there was less emphasis on the so-called “stab-in-the-back” myth and greater focus was placed on the fight against the mortal enemy, Bolshevism. But as the fortunes of war began to turn and Germany fared worse on the fronts, 1918 was mentioned

again and again, this time in the sense that the surrender of that year would never be repeated and that the German people would fight to the end.

Some testimonies about how widespread the myth of 1918 was on Slovenian soil have also been collected from archival material. Through speeches and public means of communication, the Nazi authorities spread the idea that Germany's victory (occupation of Slovenian territory) was retribution for the events after the First World War, when many German-speaking inhabitants of Slovenian territory were exiled or pushed to the social margins.